

PLUTARK
YAŖAMLAR

II

THEMİSTOKLES VE CAMILLUS
PERİKLES VE FABIUS
ALKİBİADES VE CORIOLANUS

- 1-2. THESEUS; ROMULUS; KARŞILAŞTIRMA
3-4. LİKURGUS; NUMA POMPILIUS; KARŞILAŞTIRMA
5-6. SOLON; POPLICOLA; KARŞILAŞTIRMA
- 7-8. THEMİSTOKLES; CAMILLUS
9-10. PERİKLES; FABIUS; KARŞILAŞTIRMA
11-12. ALKİBİADES; CORIOLANUS; KARŞILAŞTIRMA
- 13-14. TİMÖLEON; AEMILIUS PAULUS; KARŞILAŞTIRMA
15-16. PELOPİDAS; MARCELLUS; KARŞILAŞTIRMA
17-18. ARİSTİDES; MARCUS CATO; KARŞILAŞTIRMA
- 19-20. FİLOPOEMEN; FLAMININUS; KARŞILAŞTIRMA
21-22. PYRRHUS; CAIUS MARIUS
23-24. LYSANDER; SYLLA; KARŞILAŞTIRMA
- 25-26. KİMON; LUCULLUS; KARŞILAŞTIRMA
27-28. NİKİAS; CRASSUS; KARŞILAŞTIRMA
29-30. SERTORİUS; EUMENES; KARŞILAŞTIRMA
- 31-32. AGESİLAUS; POMPEY; KARŞILAŞTIRMA
33-34. ALEXANDER; SEZAR
35-36. FOKİON; GENÇ CATO
- 37-38. AGİS ve KLEOMENES;
39-40. TIBERİUS GRACCHUS ve CAIUS GRACCHUS;
KARŞILAŞTIRMA (DÖRTLÜ)
- 41-42. DEMOSTHENES; CICERO; KARŞILAŞTIRMA
43-44. DEMETRİUS; ANTONY; KARŞILAŞTIRMA
45-46. DİON; MARCUS BRUTUS; KARŞILAŞTIRMA
47. ARATUS
48. ARTAXERXES
49. GALBA
50. OTHO

PLUTARK

Yaşamlar

II

THEMİSTOKLES VE CAMILLUS
PERİKLES VE FABIUS
ALKİBİADES VE CORIOLANUS

Çeviren
Meriç Mete

idea • istanbul

İdea Yayınevi
Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 Karaköy — İstanbul
www.ideayayinevi.com iletisim@ideayayinevi.com
Bu çeviriler için © MERİÇ METE 2005

Plutark

Koşut Yaşamlar

II

THEMİSTOKLES VE CAMILLUS
PERİKLES VE FABIUS
ALKİBİADES VE CORIOLANUS

Birinci baskı 2005

İkinci baskı 2011

Bu çeviri *The Loeb Classical Library* yayımı ve
The Dreyden Translation temel alınarak yapılmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Bu yayımın hiçbir bölümü

*İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın
yeniden üretilemez.*

Baskı: Bayrak Matbaası

Printed in Türkiye

ISBN 978 975 397 105 8

İçindekiler

SUNUŞ 7

THEMİSTOKLES (iÖ 527?-460?) **11**

CAMİLLUS (iÖ 445?-365?) **41**

PERİKLES (iÖ 490?-429) **77**

FABİUS MAXİMUS (YKLŞ. iÖ 270-203) **115**

PERİKLES VE FABİUS MAXİMUS'UN KARŞILAŞTIRMASI **142**

ALKİBİADES (iÖ 638-537) **145**

CORİOLANUS (EFSANE, iÖ 5'İNCİ YÜZYIL) **183**

ALKİBİADES VE CORİOLANUS'UN KARŞILAŞTIRMASI **217**

EKLER

Özel Adlar İçin Bir Sözlük **223**

Küçük Bir Sözlük **233**

Dizin **235**

Sunuş

Plutark is birinci yüzyılın ortalarında, imparator Cladius'un ege-menliğı sırasında, Boeoteia'nın Kuzey bölgesinde küçük bir kent olan Khaeronea'da doğdu (yılı. is 46). Orta durumlu ve yüksek kül-türlü bir aileden geliyordu. Genel ekinsel bir eğitim aldı. O günlerde hem Yunanlılar hem de Romalılar için en çekici üniversite kenti olan Atina'da okudu. Bir Aristotelesci olan ve Atina'ya yerleşmeden önce İskenderiye'de dersler veren Mısırlı Ammonius'un öğrencisi oldu. Plutark'a buradaki eğitimi sırasında Ammonius'un evinde bir oda ve-rildi ve birlikte kaldığı arkadaşlarından birinin Temistokles'in soyundan geldiğini yazar. Kentine geri döndükten sonra, Plutark kenti bölgenin Roma valisine temsil etme görevine seçildi. Yazılarında anlaşıldığı gibi, Yunanistan'da birçok yeri gezmiş, Anadolu, Mısır ve İtalya'ya yol-culuklar yapmıştır. Aslında yaşamı konusunda bilgilerin çoğu için de kaynak kendi yazılarıdır. Roma'da belli kamu işleri ile görevlendirildi ve bu nedenle *Demosthenes*'e sunuş yazısında kendisinin belirttiği gibi Latin dilini öğrenecek zaman bulamadı. Ama Yunan dili Roma'da yazın sanatıyla ilgilenen ve görgülü insanların diliydi, ve kent eğitimli Yunan-lılara, özellikle felsefecilere kucaklarını açmıştı. Bir Yunan felsefeci si ve Platonist olarak, Plutark, tıpkı kendi ülkesinde küçük ama seçkin yakınlar ve dostlar çevresinde yaptığı gibi, Roma'da da konferanslar verdi. Gününün önde gelen Romalıları arasında büyük bir tanışıklar çevresi oluşturdu ve bunu korudu. Dünyanın politik özeğindeki insan-ların kafalarını dolduran sorularla tanıştı. Atina eğitiminden, çeşitli yolculuklardan, diplomatik görevlerden, ılımlı bir yazınsal ünden ve Roma'da uzun bir kalışın sonra, Plutark kitapları, notları, konferans-ları, denemeleri ve dingin ve uygar felsefesi ile küçük kır evine çekilmiş ve orada yerel devlet işleri ve komşu Delfi'deki belli dinsel görevler tara-fından pek bölünmeyen boş zamanını kullanarak konferans ve deneme-lerinin taslaklarını geliştirmiş görünür. Bunlar *Moralia* ortak adı altında

günümüze ulaşmıştır. Yine o sırada ona başlıca ününü kazandıran yapıtını — *Yunanlıların ve Romalıların Yaşamları* — tamamlamıştır. Plutark Roma imparatorları Nero, Domitian ve Trajan'ın hükümranlıkları sırasında yaşadı, ve dünyadan is 120 yıllarında ayrıldığına göre, Hadrian'ın imparatorluk tahtına çıkışına sevinçle tanık olmuş olmalıdır. Dünyası o yaşarken sürekli olarak iyileşmişti ve şimdi ikinci altın çağına giriyordu.

Plutark'ın Timoxena adlı bir kızı vardı. Küçük yaşta yitirdiği kızının erken ölümü üzerine karısına yazdığı ünlü avunç mektubunda Timoxena'nın sevgi dolu betimlemeleri bulunur. Anlatıldığına göre, Roma Plutark'ın ölümünden sonra erdemini onurlandırmak için bir yontusunun dikilmesini istemiştir.

Moralia'nın büyük bölümü *Yaşamlar*'dan önce yazıldı ve onlar için paha biçilmez bir önsöz ve yorumdur. *Yaşamlar*'dan ayrı olarak, bize “şu ya da bu insanın yaşamını değil, ama insanların bütün yaşamını gözlemlemenin ahlaksal ve dinsel bakış açıları”nı anlatır. “Plutark'ın yazılarının her iki bölümünden, *Yaşamlar* ve *Moralia*'dan, her birinin ötekini tamamladığını ileri sürmek ileri gitmek olmayacaktır. Biri bize — ve bunun olanaklı olması ölçüsünde — antik çağın dünyasal eylemlerde neyi başardığını anlatır. Öteki, benzer olarak, düşünce dünyasında neyi hedeflediğini ve başardığını” (Trench, *Plutarch*, s. 90). Ama *Yaşamlar*'da bile Plutark tarihçi olmaktan çok ahlakçıdır, bireysel karakterleri insanın gerçek değeri karşısında, evrensel bir insan doğası karşısında ölçer, ve klasik tını gereği insanın ve insanlığın özsel olarak ussal doğasına güçlü bir inancı vardır. Platonik bakış açısından, Duyunç, Türe, Erdem değerlerinin hırs, tüsesizlik ve erdemsizlik ile kavgalarının topluluk yaşamının dinamiğini belirlediği bir dönemin dingin, iyimser ve insanlığa saygı duyan bir çözümlemesini üretir.

ELYAZMALARI, DÜZENLEMELER, ÇEVİRİLER

Yaşamlar'dan günümüze ulaşanların sayısı ellidir. Yirmi iki koştut *Yaşam* çiftinden on sekizi *Karşılaştırma* ile sonlanır. Bunların dışında dört tek *Yaşam* daha vardır: *Artaxerxes*, *Aratus*, *Galba*, ve *Otho*. Çiftlerden birinin kendisi çifttir (Caius Gracchus ve Tiberius Gracchus'u Plutark Agis ve Kleomenes ile karşılaştırır). Bu yazılarda şimdi yitik olan on iki *Yaşam*'ın izleri vardır.

En eski olan ve en güvenilir olanlardan biri olan elyazması Loire Müzesi'nin Fransız Bölümünde St. Germanides-Prés manastırının kütüphanesinde bulunan *Codex Sangermanensis*'tir. 10'uncu yy'dan kalan bir parşömen olan bu elyazması *Yaşamlar*'dan yalnızca on beşini kapsar.

İkinci en eski elyazması olan *Codex Seitenstettensis* bütününde en güveni-

lir olanıdır ve Avusturya'da Waidhofen yakınlarındaki Seitenstetten manastırına aittir. On birinci yüzyıldan bir parşömandır ve *Yaşamlar*'dan on altısını kapsar.

Paris Biblioth que Nationale'de bulunan on  ve on dördüncü yy'a ait  parşömen elyazması *Yaşamlar* ve *Moralia*'yı kapsar.

Koşut Yaşamlar'ın 1517 *editio princeps* yayımı Florence'da pek fazla güvenilir olmayan Florentin elyazmaları zerine, 1519 *Aldi yayımı* görelisi olarak birincilerden daha iyi olan Venedik elyazmaları üzerine dayanır. Plutark'ın toplu yapıtlarının ilk yayımı 13 ciltten oluşan ve daha iyi elyazmalarına dayandığı için öncellerinden daha iyi bir metin sunan 1572 Paris yayımıdır. İki cilt olarak düzenlenen 1624 Paris yayımı *textus receptus* oldu ve bu Türkçe eviride de sayfalama bu yayımdaki düzenlemeyi izler. Daha sonra 12 ciltte 1774-82 Leipzig, 6 ciltte 1809-14 Paris, ve 5 ciltte 1852-55 Leipzig yayımları gelir.

1559'da *Koşut Yaşamlar*'ın Jacques Amyot tarafından yapılan ve Fransa Akademisi tarafından tanınan Fransızca evirisi ıktı. Sir Thomas North 1579'da *Yaşamlar*'ın İngilizce çevirisini zgn Yunanca'dan değil ama bu son Fransızca çeviriden yaptı. Shakspeare *Coriolanus*, *Jül Sezar* ve *Antony ve Kleopatra* için bu çeviriyi kullandı. 1683'te Dreyden çok sayıda çevirmenin başına geçerek onlara *Yaşamlar*'ın 'Dreyden evirisi' olarak bilinen çevirisini yaptırdı. Kendi katkısı yalnızca nsz ve Plutark'ın Yaşamı ile sınırlı kaldı. İngilizce'ye ilk akademik Yunanca eviri John ve William Langhorne kardeşler tarafından yapıldı ve 1770'te yayımlandı. North çevirisine göre yavan ve renksiz görülen bu çeviriden sonra, Arthur Hugh Clough 'Dreyden evirisi' üzerine yedi yıl süren bir düzeltme ve iyileştirme çalışmasını üstlendi ve ürün 1859'da Boston'da yayımlandı. Varolan en iyi İngilizce eviri olarak kabul edilir.

THEMISTOKLES
iO 527?-460?

Themistokles ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

I. Themistokles'in durumunda,¹ ailesine ilişkin bilgiler ününü arttırmayacak kadar bulanıktır. Atina'da çok seçkin biri olmayan babası Neokleos Frearrios kasabasında yaşayan Leontis kabilesindendi. Anne yanından, belirtildiğine göre, soylu doğumu olmayan bir yabancıydı:

*“Abrotonon'dun ben, bir Trakya kadını;
Ama doğurduğum çocuk
Yunanlıların o büyük ışığıydı — bilin!
Themistokles idi o.”²*

Bununla birlikte, Faniyas [Φανίας]'ın yazdıklarına göre, Themistokles'in annesi Trakyalı değil, Kariyalı bir kadındı ve adı Abrotonon değil, Euterpes idi. Ve Neanthes [Νεάνθης] annesinin Karia'da yaşadığı kentin adının Halikarnassos [Ἁλικαρνασσός] olduğunu ekler.

Meşru olmayan çocukların ve onların yanısıra anne ya da babalarından yalnızca biri Atinalı olanların Kinossarges'e (kentin kapıları dışında Herakles'e adanmış bir gimnazyum; çünkü Herakles de tanrılar arasında yarı-soyluydu ve annesi ölümlü bir kadın olduğu için yabancı sayılırdı) katılmaları zorunlu olduğundan, Themistokles soylu doğumlu belli gençleri Kinossarges'e gitmeye ve onunla birlikte alıştırma yapmaya kandırdı. Bu hilesinin başarılı çıkmasıyla soylu ve soysuz doğanlar arasındaki ve tam ve yarım Atina-kanından gelenler arasındaki ayrımı yok ettiği düşünülür.

Bununla birlikte, açıktır ki Likomidas ailesi ile akrabalığı vardı, çünkü Simonides'in [Σιμωνίδης] anlattığına göre Flia'da Likomidas ailesine ait olan ve barbarlar tarafından yakılıp yıkılan türbenin yeniden yapılmasını ve fresklerle ve başka resimlerle güzelleştirilmesini sağladı.

¹Büyük olasılıkla bu yaşamöyküsünün bir ya da daha çok giriş paragrafı yitiktir.

²Athenaus, xiii, s. 576.

II. Doğumu ne denli düşük olursa olsun, atılgan, heyecanlı ve keskin kavrayışlı bir çocuk olduğu ve eylem ve önemli işler için doğal bir eğilim gösterdiği herkes tarafından kabul edilir. Dinlencelerde ve çalışmaya ara verdiği günlerde zamanını başka çocuklar gibi oynayarak ya da aylıklık yaparak geçirmez, ama her zaman kendine söylevler ve konuşmalar yazar ve bunları yüksek sesle prova ederdi. Bunların konuları genellikle arkadaşlarının suçlanma ya da savunulmaları ile ilgili olurdu ve bunlardan ötürü öğretmeninden sık sık şu sözleri duyardı: “Sen, oğlum, önemsiz değil ama kesin olarak büyük bir adam olacaksın — iyi ya da kötü.” Ona tavrı ve karakterini geliştirmek için ya da hoş gidecek ya da incelikli bir işi öğretmek için verilen bilgileri isteksizce ve dikkatsizce dinlerdi; ve bilgeliğe ya da gündelik sorunlarda onu geliştirmek için söylenen herşeye yaşının çok ötesinde öyle bir ilgisizlik gösterirdi ki, sanki kendine güvenini yalnızca doğal becerilerinde buluyormuş gibi görünürdü.

Böylece daha sonraki yıllarda genellikle liberal ve kibar oldukları kabul edilen eğlencelere katıldığı zaman, yüksek kültürlü sayılan kişiler tarafından küçümsenince kendini biraz kaba bir yolda savunmak zorunda kaldı ve lir ve harp gibi müzik aletlerini çalmanın onun başarıları arasında sayılmamasına karşın, adı sanı bilinmeyen küçük bir kenti alıp onu şanlı ve görkemli bir kente çevirmenin onun işi olduğunu söyledi. Ve gene de Stesimbrotos Themistokles’in Anaxagoras’ın bir öğrencisi ve doğa felsefecisi Melissos’un bir izleyicisi olduğunu söyler. Ama zaman sırası konusunda dikkatsizdir. Samos kuşatması¹ sırasında Melissos’un hasmı Themistokles’ten çok daha genç olan Perikles idi. Ve Anaxagoras Perikles’in yakın bir dostuydu.

Buna göre Themistokles’in usta bir konuşmacı ya da doğa felsefecisi olmayan, ama o sıralar ‘bilgelik’ denilen ve gerçekte bir tür politik beceriden ve kılgsal deneyimden oluşan şeyin bir öğretmeni olan Frearrioslu Mnesifilos’un bir hayranı olduğunu söyleyenlere güvenebiliriz. Mnesifilos bu ‘bilgeliği’ sanki Solon’dan başlayarak kesintisiz bir gelecek içinde süren bir öğreti ya da bir felsefe okuluymuş gibi kabul etti ve yeni kuşaklara ilettiler. Arkadan gelenler bunu mahkemelerde kullanılan savunma sanatları ile karıştırdılar, uygulamasını kamu sorunlarından bir tür konuşma sanatına ve dil oyunlarına kaydirdiler, ve ‘s sofistler’ olarak adlandırılırlar oldular. Öyleyse Themistokles’in politik yaşamının daha başlarında kendisine başvurduğu kişi bu Mnesifilos’tur.

Ama gençliğinin ilk denemelerinde düzensiz ve dengesizdi, çünkü doğal dürtülerini bütünüyle özgür bırakıyor, ve usun ve eğitimin gerekli denetiminin yokluğunda bunlar ele aldıkları konularda büyük aşırılıklara gidip çoğunlukla bozuluyorlardı. Yaşamının ileri yıllarında, eğer gerekli terbiye ve eğitimi alırlarsa, en yabani ataylardan bile çok iyi atlar elde etmenin olanaklı olduğunu söylerken bunları kendisi itiraf etti.

¹İÖ 440.

Başkaları bunlara kendi uydurdukları öyküleri eklerler ve babasının onu reddettiğini ve annesinin oğlunun kötü ününden duyduğu üzüntüden yaşamına kıydığını anlatırlar. Ama sanırım bunlar yanlış. Ve tam olarak karşı çizgide düşünen kimileri vardır ki, bunlar babasının nasıl içtenlikle onu kamu yaşamından uzaklaştırmaya çabaladığını, bunun için ona deniz kıyısında terkedilip bir yana atılmış duran eski tekneleri gösterdiğini, bu yolla ona halkın bundan böyle işe yaramaz oldukları zaman önderlerine nasıl davrandığını anlatmayı istediğini bildirirler.

III. Gene de öyle görünür ki, daha gençlik tutkuları ile dolup taşıdığı erken bir dönemde kamu sorunlarına duyduğu ilgi ve ün kazanma dürtüsü hızla Themistokles'e egemen oldu. Böylece daha baştan en yüksek konumu elde etme hevesine kapılarak, hiç duraksamadan kentteki en güçlü ve en etkili önderlerin nefretini kabul etti. Bunların arasında Lysimakhos'un her zaman ona karşı çıkmış olan oğlu Aristides de vardı. Ve gene de bu kişi ile düşmanlığının bütünüyle çocuksu bir başlangıcının olduğu düşünülür. Felsefeci Ariston'un anlattığına göre, her ikisi de Keos'un bir yerlisi olan güzel Stesilaüs'e aşık. Bu nedenle o günden sonra karşı tarafları seçtiler ve kamu yaşamında da hasımlar olmayı sürdürdüler. Bununla birlikte, yaşamlarındaki ve karakterlerindeki ayrılıklar da anlaşmazlıklarını artırmış olabilir. Aristides yumuşak huyluydu ve tutucu bir karakteri vardı. Kamu yaşamına ün ya da popülerlik kazanmak için değil, ama güvenlik ve dürüstlük ile uyumlu en iyi sonuçları elde etmek için girmişti, ve bu nedenle Themistokles halkı çeşitli girişimlere yönelttiği ve büyük yenilikler getirdiği için, sık sık ona karşı çıkmak ve artan nüfuzuna karşı sağlam durmak zorunda kaldı.

Gerçekten de denir ki Themistokles kendini ün için duyduğu isteğe öylesine kapırmıştı ki, ve büyük eylemler için duyduğu tutkuyla öylesine yanıp tutuşuyordu ki, henüz genç olduğu sıralarda Marathon'da Barbarlara karşı savaş sürerken¹ ve Miltiades'in general olarak başarıları her yerde konuşulurken, bundan sonra yalnız başına kendi düşüncelerine gömüldüğü gözlemlendi. Gecelerini uykusuz geçiriyor, aldığı içki partilerine çağrıları geri çeviriyor, ve yaşamındaki bu değişikliğin nedeni hakkında sorular soranlara Miltiades'in başarısının uyumasına izin vermediği yanıtını veriyordu. Ve yurttaşlarının geri kalanı Perslerin Marathon'da yenilgisinin savaşın sonu olduğunu düşünürken, Themistokles bunun yalnızca çok daha büyük çatışmaların başlangıcı olduğu görüşündeydi, ve tüm Yunanistan'ın iyiliği uğruna bütün bunlar için kendini sürekli hazırlık içinde tuttu ve kentini uygun bir eğitimden geçirdi, çünkü yaklaşmakta olan kötülüğü daha uzaktayken görmüştü.

IV. Ve böylece, ilk olarak, Atinalılar Laurium'daki gümüş madenlerini elde edilen geliri kendi aralarında bölüşme alışkanlığını sürdürür-

¹İÖ 490.

ken, halka bu paylaşmanın sona ermesi ve bu paralarla Aegina'ya karşı savaş¹ için tekneler yapılması gerektiğini bildirmeyi göze alan yalnızca o oldu. Bu o sıralar tüm Yunanistan'ı rahatsız eden en şiddetli savaşı, ve adalılar teknelerinin sayısından ötürü denizlerin egemenliğini ellerinde bulunduruyorlardı. Bu nedenle Themistokles yurttaşlarını onları Darius ve Perslerin ürkütücü tabloları ile korkutmaya çalışarak değil, — çünkü bunlar çok uzaktaydılar ve gelişleri belirsiz olduğu için çok ciddi bir korku yaratmıyorlardı —, ama Aegina'ya karşı duydukları acı verici kıskançlığı uygun bir biçimde kullanarak çok daha kolay ikna edebildi ve böylelikle istediği silahlanmayı sağlayabildi. Sonuçta o paralarla yüz tekne yaptırıldı ve bunlarla gerçekte daha sonra Salamis'te² Xerxes'e [Χέρσης] karşı savaşıldı.

Bundan sonra, yavaş yavaş kenti denize doğru çevirerek ve çekerek, ve yurttaşlarına piyadelerinin en yakın komşuları ile bile savaşmaya uygun değilken, buna karşı gemilerinden kazanacakları güçle yalnızca Barbarları püskürtmekle kalmayıp ayrıca Yunanistan'a egemen de olacaklarını anlatarak, onları, Platon'un dediği gibi,³ “kaya gibi duran hoplitler” olmak yerine, “bir batıp bir çıkan denizciler”e çevirdi. Ama bu nedenle üzerine şu suçlamayı da çekti: “Themistokles yurttaşlarını kılıç ve kalkanından yoksun bıraktı, ve Atina halkını küreklere ve dümene bağladı.” Bu önlemleri almayı, Stesimbrotos'un anlattığı gibi, Miltiades'in meclisteki karşı çıkışlarının hakkından gelerek başardı.

Şimdi, bunu başarmakla hükümetin dürüstlüğüne ve dengesine zarar vermiş olup olmadığı felsefeciler için bir soru olabilir. Ama Yunanistan'ın kurtarılmasının o sırada denizden geldiği, ve yenik düşmüş Atina kentini yeniden güçlendirenin tam olarak bu tekneler olduğu, başka tanıklar bir yana, Xerxes'in kendisi tarafından doğrulandı. Çünkü daha piyadesi dokunulmamış bir durumdayken, denizde uğradığı yenilgiden ötürü bundan sonra Yunanlılarla karşılaşma gücünün olmadığını düşünerek kaçtı. Bana öyle görünüyor ki, Mardonius'u arkada bırakmasının nedeni onlara boyun eğdirme gibi bir umudunun olmasından çok onu izlemelerinin önüne geçmekti.

V. Derler ki, daha da eliaçık olabilmek için Themistokles varsıllık kazanma konusunda aşırı tutkuluydu. Çünkü sık sık adaklar sunduğu, konuklarını ağırlamada eli çok açık olduğu ve bol bol harcadığı için, büyükçe bir bütçeye gereksiniyordu. Gene de başkaları onu çok cimri olmakla ve elisıklıkla suçlar, giderek kendisine armağan olarak gönderilen yiyecekleri bile sattığını söylerler. At terbiyecisi Filides'ten ona bir tay vermesini istediği ama geri çevrildiği zaman, ona kısa bir sürede evini tahtadan bir ata çevireceği gözdağını verdi. Bununla, üstü örtülü

¹İÖ 484-83.

²İÖ 480.

³Yasalar, iv, s. 706.

bir yolda, ona kendi ailesi içinde yöneltilen suçlamaları ve akrabaları ile arasındaki davaları kızıştıracağını anlatmak istemişti.

Seçkinlik tutkusunda herkesin ötesindeydi. Örneğin daha gençken ve tanınmayan biriyken, Atinalılar tarafından çok aranan bir harpist olan Hermioneli Epikles'ten gelip evinde onunla birlikte çalışmasını istemişti, çünkü insanların evini merak etmelerini ve sık sık gelip kendisini görmelerini çok severdi. Yine, Olimpiyat oyunlarına giderken, düzenlediği ziyafet ve eğlencelerle, gösterişli çadırları ve eşyaları ile Kimon'la boy ölçüşmeye kalkınca, durum Yunanlıları rahatsız etti. Çünkü Kimon büyük bir aileden gelen genç biriydi, ve böyle gösterişin ona uygun düşeceği düşünülüyordu. Ama Themistokles henüz ün kazanmamış biriydi, ve kendini yeterli araçları olmaksızın yersiz olarak yükseltmeye çalışıyor göstererek caka satmakla suçlandı. Yine, bir tiyatro yarışmasında oyun yönetmeni (*khoregos*) olarak parasını ödemediği trajedi ödülü kazanınca, bu büyük heyecan yarattı. Erken bir dönemde büyük bir tutku ve coşkuyla katıldığı bu yarışmadaki utkusunu şu sözlerle anan bir tablet yaptırdı: "Frearriolu Themistokles Yönetmendi; Frinikhos Şairdi; Adeimantos Arkhondu."¹

Sıradan halk tarafından çok sevilirdi, çünkü her yurttaşı adıyla selamlar, ve özel kişiler arasındaki iş sorunlarında ve davalara ilişkin sorularda her zaman güvenilir ve yansız bir yargıç olarak davranırdı. Bir keresinde orduda komutanlık yaparken ondan uygunsuz bir istekte bulunan Keoslu Simonides'e, "Simonides, eğer yanlış ölçüde yazarsan iyi bir şair olamazsın, ne de eğer ben sana yasaya aykırı bir iyilikte bulunursam iyi bir devlet görevlisi olabilirim," demişti. Ve bir başka zaman, Simonides'e gülererek, kendisinin böyle çirkin çehreli resimlerini yaptırırken büyük ve güzel bir kentte yaşayan Korintlilere sövmesinin saçma olduğunu söylemişti. Böylece gücü arttı, sıradan halkı hoşnut etmeyi sürdürdü, ve sonunda başarılı bir partinin başına geçerek Aristides'in *ostrasizm* yoluyla kentten sürülmesini sağladı.²

VI. Sonunda Medler Yunanistan'ın üzerine inerken ve Atinalılar generallerinin kim olması gerektiği üzerine düşünüp taşınırken, dediklerine göre tüm geri kalanlar tehlikenin büyüklüğü karşısında paniğe kapılıp generallik istemlerini gönüllü olarak geri çektiler. Ama Eufemides'in oğlu Epikides, dili güçlü, yüreği zayıf ve rüşvet almaya hazır popüler bir önder olarak, görev için istekliydi ve seçimde üstün gelecek gibi görünüyordu. Böylece Themistokles eğer komuta böyle ellere düşecek olursa herşeyin tam bir yıkıma uğrayacağından korkarak Epikides'i ve tutukularını rüşvetle satın aldı

Pers Kralı Yunanistan'a bir çevirmenin eşliğinde elçiler gönderip boyuneğmenin kabulü olarak toprak ve su isteyince, Themistokles hal-

¹iÖ 476.

²iÖ 483-482.

kın onayı ile çevirmeni tutuklattı ve özel bir buyrukla ölüm cezasına çarptırdı, çünkü ileri sürülen Barbar koşullarını Yunanistan'ın diline çevirmeye cüret etmişti. Bu onun övülmesine yol açan eylemlerinden biridir. Yine, Zeleialı Arthmios'a davranışı da övülmüştür. Yunanlılara verilmek üzere rüşvet olarak Pers kralından altın getiren Arthmios Themistokles'in bir buyruğu üzerine çocukları ve ailesi ile birlikte yurttaşlık haklarından yoksun bırakıldı. Ama tüm başarılarının en büyüğü Yunanistan'ın iç savaşlarına bir son vermek, Yunan kentlerini birbirleri ile uzlaştırmak, Perslerle savaş nedeniyle karşılıklı nefretlerini ertelemelerini sağlamak oldu. Bu büyük işte, derler, Arkadyalı Kheileos'un ona çok büyük yardımı oldu.

VII. Atina kuvvetlerinin komutasını üzerine aldıktan sonra, hemen yurttaşları teknelerine bindirmeye ve onları kentlerini arkalarında bırakarak Persleri denizde karşılamak üzere Yunanistan'dan olabildiğince uzaklaşmaları için ikna etmeye çalıştı. Ama içlerinden birçoğu buna karşı çıkınca, Lakedaemonyalılar ile birlikte Tempe vadisine doğru büyük bir ordunun başına geçti. Orada o sıralar henüz Kraldan yana olduğunu bildirmiş olmayan Thessalia'nın savunmasını sağlayabileceklerini düşünüyordu. Ama çok geçmeden ordu hiçbirşey yapmadan bu konumdan geri döndü, ve yalnızca Thessalia'nın değil, ama Boeotia'ya dek her yerin Xerxes'ten yana geçmekte olduğu öğrenildi. O zaman Atinalılar Themistokles'in denizde savaş öğüdüne kulak verdiler ve onu bir filo ile boğazları korumak üzere Artemisium'a gönderdiler.

Birlikler burada buluşunca, Yunanlılar Lakedaemonyalılardan komutayı ellerine almalarını ve Euribiades'in amiralleri olmasını istediler. Ama sayıca tüm geri kalanların toplamından daha fazla tekneleri olan Atinalılar arkada bırakılmayı kabul etmediler, ta ki bu çekişmenin yol açtığı tehlikeyi ayımsayan Themistokles kendi komutasını Euribiades'e teslim edinceye ve Atinalıları yatıştırıp boyun eğmelerini sağlayıncaya dek. Buna karşılık olarak, eğer bu savaşta kendilerini yiğit erkekler olarak gösterecek olurlarsa, bundan sonra Yunanlıları gönüllü olarak onlara boyun eğmeye inandıracağı konusunda söz verdi. Böylece Yunanistan'ın kurtarılmasında en etkili insan olduğu kabul edildi, ve Atinalılara hem yiğitlikte düşmanlarına hem de yücegönüllülükte dostlarına üstün gelmiş olma şanını kazandırdı.

Şimdi Pers güçleri Afetais'e ulaşır ulaşmaz, Euribiades önüne çıkan gemilerin sayısının büyüklüğü karşısında şaşkınlığa düştü, ve geri çekilme yolunu kesmek üzere iki yüz geminin daha Skiathos adasının arkasından dolaşmakta olduğunu öğrenince hemen en kısa yoldan Yunanistan'a doğru yola koyulmaya ve Peloponez ile ilişkiye geçerek orada donanmasını kara ordusu ile birleştirmeye karar verdi, çünkü Pers kuvvetlerini denizde yenmenin hiçbir biçimde olanaklı olmadığını düşündü. Ama Euboealılar Yunanlıların onları yazgıları ile başbaşa bira-

kacağundan korkarak, Themistokles ile gizlice görüşmek üzere yanında büyük miktarda para ile Pelagon' u gönderdiler. Themistokles bu parayı aldı ve Herodotus'un anlattığı gibi¹ onu Euribiades'e verdi.

Themistokles bu sorunda yurttaşları arasında en büyük karşıcığı kutusal devlet teknesinin kaptanı Arkhiteles'ten gördü. Arkhiteles denizcilerinin ücretlerini ödeyecek parası olmadığı için ülkesine geri dönmek için sabırsızlanıyordu. Ama Themistokles kendi tayfalarını ona karşı öylesine kışkırttı ki, üzerine yürüdüler ve önünden yemeğini bile çekip aldılar. Arkhiteles bu olay üzerine öfkeye ve üzüntüye kapılmışken, Themistokles ona bir kutunun içinde ekme ve etten oluşan yemeğini gönderdi. Kutunun dibine bir gümüş talent yerleştirmişti ve onun gecikmeden yemeğini yemesini ve ertesi gün tayfalarını doyurmasını istiyordu. Eğer böyle yapmayacak olursa Atinalılara onun düşmandan para aldığını açıklayacaktı. Her ne olursa olsun, Lesboslu Faniyas öyküyü böyle anlatır.

VIII. O sıralar Persler ve Yunanlılar arasında Euboea geçitlerinde yapılan deniz çarpışmaları savaşın bütününe belirleyecek denli önemli olmasalar da, Yunanlıların orada kazandığı deneyim çok yararlı oldu, çünkü böylece, gerçek tehlikeler karşısında yaşanan gerçek sınavlar yoluyla, ne teknelerin sayısının ne de gözalıcı süslemeleri ile tekne başlarının, ne övünç dolu çığlıkların ne de yabancı utku şarkılarının düşmanları ile göğüs göğüse gelmeyi ve yakından savaşmayı bilenler için hiç de korkutucu olmadığını anladılar. Böyle şeyleri küçümseyerek düşmanlarının üzerine atılıp onlarla kapıştılar ve sonuna dek savaşılar. Artemisium çarpışması üzerine yazan Pindar bunları görmüş gibidir: —

*“Orada diktiler Atina'nın yiğit oğulları,
Özgürlüğün sonsuza dek duracak temel taşı.”*

Çünkü gerçekten de utkunun temeli yürekliliktir.

Artemisium Euboea'da, kuzeye doğru uzanan bir kumsaldaki Histiaea kentinin ötesindedir, ve tam karşısında bir zamanlar Filoktetes'in egemenliği altına düşmüş olan bölgede Olizon bulunur. Orada soyadı *Proseoea* olan Artemis'e adanmış küçük bir tapınak vardır ki, ağaçlar tarafından kuşatılmış ve beyaz mermerden sütunlarla çevrelenmiştir. Eğer bu taşları elinizle ovalarsanız, safran kokusu ve rengi gelir. Sütunlardan birine şu dizeler kazanmıştır: —

*“Asya'nın sınırlarından gelen sayısız kabile ile,
Bu sularda döğüştü Atina'nın oğulları;
Medleri yendikten sonra gemiler savaşında,
Artemis'e adandı utkunun bu kaydı.”²*

¹viii. 5.

²Bergk, Poet., Lyr., Graeci, iii.⁴ s. 480.

Bu kıyıda bugün de gösterilen bir yer vardır ki, orada, büyük bir kum yığınının ortasında, dipten kül gibi ya da ateşte yanmış birşey gibi koyu renkli bir toz çıkarılır. Ve gemilerinin enkazlarını ve ölülerinin bedenlerinin burada yaktıkları düşünülür.

IX. Bununla birlikte, Thermopilae'den Artemisium'a gelen habercilerden kral Leonidas'ın öldürüldüğünü ve Xerxes'in tüm kara geçitlerini ele geçirdiğini öğrenince, Yunanistan'ın içlerine doğru çekildiler. Atinalılar yiğitlikleri nedeniyle onur ve tehlike yeri olan gerinin komutasını üstlendiler ve başarılarından ötürü çok övüldüler. Ama Themistokles kıyı boyunca yelken açıp ilerlerken, düşmanın sığınak ve yiyecek bulmak için zorunlu olarak gireceği türde yerler gördükçe, kimilerini rasgele bulduğu ve kimilerini ise karaya çıkmaya ya da su almaya uygun yerlerin yakınlıklarına kendisinin koydurduğu taşların üzerine göze çarpacak biçimde yazılar yazdırdı. Bu yazılarda İyonyalılara eğer olanaklıysa Medlerden vazgeçmelerini ve kendilerinin asıl ataları olan ve şimdi onların özgürlüğü uğruna herşeyi tehlikeye atan Atinalıların yanına geçmelerini, ama eğer bu yapılamazsa, savaşta Perslerin davasına zarar vermelerini ve aralarında karışıklık çıkarmalarını istiyordu. Bu yolla ya İyonyalıları kendi yanına çekmeyi, ya da Perslerin onlardan kuşku duymalarını sağlayarak aralarında sorun yaratmayı umuyordu.

Xerxes'in daha şimdiden Doris içinden geçerek Fokis ülkesine ulaşmış ve Fokislilerin kentlerini yakıp yıkıyor olmasına karşın, Yunanlılar onlara herhangi bir yardım göndermediler. Atinalılar tıpkı başkalarını savunmak için kendilerinin deniz yoluyla Artemisium'a gelmiş olmaları gibi, onlardan Persleri Attika'ya girmeden önce karşılayıp durdurmak üzere Boeotia'ya gitmelerini istemişlerdi. Ama çağrılarına hiç kimse kulak asmamış, herkes sımsıkı Peloponez'e sarılmıştı. Tüm kuvvetleri Kistağın içinde toplamaya ve o dar kara parçası üzerinde denizden denize uzanan bir duvar örmeye kararlıydılar. Bütün bunlar üzerine Atinalılar kendilerini ihanete uğramış sayarak öfkeye kapıldılar, ve aynı zamanda yalnızlıkları karşısında çaresizlik içinde olduklarını gördüler. Böylesine kalabalık bir orduya karşı yalnız başlarına savaşmayı ciddi olarak düşünemezlerdi. Bu durumda önlerinde açık kalan biricik yol kentlerini terkederek gemilerine sarılmaktı. Ama aralarından çoğu bu düşünceye boyun eğmeye hazır değildi ve tanrılarının tapınaklarını ve atalarının gömütlerini ve anıtlarını bir kez düşmana terkettikten sonra, ne utku istediklerini ne de güvenliğin ne demek olduğunu anladıklarını söylediler.

X. O zaman Themistokles, gerçekten de kalabalığı insan usunun gücü ile görüşlerine kazandırmaktan umutsuzluğa düşünce, bir bakıma bir tiyatro yönetmeninin trajedi için yapacağı gibi yaptı, tanrılarını onlara getirmek üzere bir düzenek kurarak onlara gökten ve bilicilerden işaretler

gönderilmesini sağladı. Gökten bir işaret olarak, Athena'nın o sıralar Akropolis'teki kutsal barınağında ortadan yittiğine inanılan yılanın davranışını aldı. Rahipler ona sunulan gündelik adakların dokunulmadan kaldığını bulunca, — Themistokles'in onlardan istediği gibi —, kalabalığa tanrıçanın kentini terk ettiğini ve onlara önlerinde denizin yolunu gösterdiğini bildirdiler. Dahası, onlara "tahta duvarlara" güvenmelerini söyleyen iyi bilinen bir kehanetle,¹ bir kez daha halkı kendi görüşüne kazanmaya çalıştı, ve söz konusu "tahta duvar"ının onların gemilerinden başka bir anlama gelmediğini söyledi; bu kehanette tanrının Salamis adasına "korkunç" ya da "acımasız" değil ama "tanrısal" dediğini, çünkü adanın bir gün adını Yunanlıların büyük talihi ile bağlayacağını söyledi. Sonunda görüşü kabul edildi ve kentin güvenlik içinde tutulmasının "Atina'nın koruyucusu Athena"ya bırakılmasını, ama askerlik çağındaki tüm erkeklerin çocukları, eşleri ve hizmetçileri için ellerinden gelen en iyi güvenliği sağladıktan sonra gemilere binmesini bildiren bir tasarıyı onlara onaylattı. Bu tasarının kabul edilmesi üzerine, Atinalıların çoğu çocuklarını ve eşlerini Troezen'e gönderdiler ve bunlar orada Troezenliler tarafından dostça karşılanıp kucaklandılar. Gerçekte kentliler konuklarının bakımlarını giderleri kamu tarafından karşılanmak üzere üstlendiler ve her aileye günde iki obol ayırdılar. Çocuklara diledikleri her yerden meyva koparmaları için izin verildi ve onlar için paralı öğretmenler tutuldu. Tasarı Nikagoras adında biri tarafından önerilmişti.

O sırada Atinalıların elinde bir kamu parası bulunmadığı için, sefere katılan her erkeğe sekiz drahma sağlayan ve böylece teknelere adam bulmada en etkili olan kurum, Aristoteles'e göre, Areiopagos Konseyi idi. Ama Kleidemus bunu da Themistokles'in hüneri olarak görür. Der ki, Atinalılar kenti terketmek üzere Pire'ye inerlerken, tanrıçanın imgesinden Gorgon başlı kalkan yitti. Bunun üzerine Themistokles onu arastırmayı bahane ederek her yerin altını üstüne getirdi ve eşyalar arasında gizlenmiş büyük miktarda para buldu. Buna el koydu ve onunla gemilerin tayfalarının yolculuk için yiyecek giderleri ve ücretleri yeterince karşılandı.

Bütün Atina kenti gemilere binerken, görünüş kimilerinde hüzün, kimilerinde ise atılan adımın gözüpekliliğine hayranlık uyandırdı. Çünkü ailelerini uzaklara gönderirken, kendileri sevdiklerinin hıçkırık ve gözyaşlarından sarsılmadan düşmanla doğuşecekleri adaya geçiyorlardı. Dahası, ileri yaşlarından ötürü geride bırakılan birçokları için yürekleri acıma duygusuyla doldu. Giderek sanki yola çıkan efendileri ile birlikte götürülmeyi istiyormuşçasına bağırıp çağıran evcil hayvanlar bile duygularını sergiliyorlardı. Bunlardan birinin, Perikles'in babası Xanthippos'un köpeğinin nasıl efendisi tarafından terkilmeye dayanmadığı, bu nedenle denize atılarak Salamis'e varınca ya dek onun teknesinin yanısıra yüzdüğünü, adaya çıktıktan sonra bayıldığını ve

¹Herodotus, vii. 141.

öldüğünü anlatan bir öykü vardır. Bugün de “Köpeğin Mezarı” denilen yerin ona ait olduğunu söylerler.

XI. Themistokles’in bu bunalım sırasındaki büyük eylemleri arasında daha da büyükleri gelecekti. Yurttaşların Aristides’in yokluğundan rahatsız olduklarını ve onun öç almak için Perslerden yana geçip Yunanistan davasına zarar verebileceğinden korktuklarını görünce — Aristides Themistokles’in karşısında politik yenilgiye uğradıktan sonra *ostrasize* edilerek sürgüne gönderilmişti¹—, Themistokles yalnızca bir süreliğine sürgüne gönderilmiş olanların ülkelerine geri dönmelerine ve yeteneklerini ve güçlerini başka yurttaşlarla birlikte Yunanistan’ın hizmetine sunmalarına izin veren bir tasarı önerdi.

Sparta’nın büyüklüğünden ötürü donanmanın komutanlığını elinde bulunduran, ama tehlike zamanında biraz ürkek olan Euribiades yelken açıp Peloponezlielerin kara kuvvetlerinin de toplandığı Kıstağa doğru yola koyulmak isteyince, Themistokles buna karşı çıktı. Çok iyi bilinen şu unutulmaz sözleri bu duruma aittir. Euribiades ona, “Themistokles, Olimpiyat oyunlarında çok erken çıkış yapanlar bir ceza alırlar” deyince, Themistokles, “Evet,” der, “ama arkada kalanlar taçlandırılmazlar.” Ve Euribiades ona vuracakmış gibi sopasını kaldırıncaya, Themistokles, “Vur, ama beni dinle,” der. Bunun üzerine Euribiades onun dinginliğini bozmayışından çarpılır ve konuşmasını ister. Themistokles onu kendi görüşüne kazanmaya çalışır. Ama yanında duranlardan birinin kentsiz bir kişinin kentleri olanlara onları terketme ve onlara ihanet etme öğüdünü vermesinin üstüne görev olmadığını söylemesi üzerine, Themistokles konuşmasını bu kişiye yönelterek şunları söyler: “Gerçekten de, sefil adam, evlerimizi ve kent duvarlarımızı arkada bıraktık, çünkü kendilerinde yaşam ve ruh taşımayan böyle şeyler uğruna köle olmanın uygun olmadığını düşündük. Ama henüz elimizde bir kent var — tüm Yunanistan’ın en büyüğüdür ve iki yüz tekneden oluşur. Ve eğer onlar tarafından kurtarılmayı istersen, sana yardıma hazır dırlar. Ama eğer şimdi kaçıp bize daha önce yaptığın gibi bir kez daha ihanet edersen, Yunanlılar hemen Atinalıların kendileri için özgür olan bir kent ve yitirdiklerinden çok daha iyi olan bir toprak kazandıklarını öğrenecekler.” Themistokles bunları söyleyince, Euribiades düşünmeye başladı ve Atinalıların onu kendi başına bırakıp gidecekleri korkusuna kapıldı. Ve yine, Eretrialı biri ona karşı çıkmayı sürdürürken, “Gerçekten!” dedi, “yüreğinin olması gereken yerde tıpkı mürekkep balığı gibi uzun bir kese taşıyan sen nasıl olur da savaş konusunda bir usamlama yapabilirsin?”

XII. Kimileri der ki Themistokles gemisinin güvertesinde böyle konuşurken, donanmanın sağ yanı boyunca gemiye doğru alçalarak uçan bir

¹Bkz. Bölüm v sonları.

baykuş görüldü. Kuş gelip geminin direğine konunca bu mutlu işaret Yunanlıları hemen Themistokles'in görüşünü desteklemeye yöneltti ve gemileri ile savaşa katılmaya hazırlandılar. Ama çok geçmeden düşman donanması Attika kıyılarına ulaştı ve gemilerinin sayısının çokluğu ile Falerum limanına dek tüm komşu kumsalları görmeyi engelleyecek bir yolda yayıldı. Sonra Kralın kendisi eşliğindekiler ve piyadeleri ile birlikte kıyıya çıktı. Yunanlılar bu birleşmiş düşman güç karşısında hemen Themistokles'in öğütlerini unutuverdiler. Peloponezlıler gözlerini yine Kıstağa doğru çevirdiler ve ülkelerine geri dönüşlerine karşı konuşan herkese öfkeyle bakmaya başladılar. Gerçekten de o gece buldukları yerden çekilerek yola çıkmaya karar verdiler ve kaptanlara yolculuk için buyruklar çıkardılar. Themistokles Yunanlıların geri çekilmesiyle buldukları geçidin darlığının sağlayacağı üstünlüğü yitirecekleri ve herkesin dağılıp kendi kentine döneceği düşüncesi ile büyük bir sıkıntı içindeydi. Sikinnos tarafından yerine getirilen ünlü hileyi bu noktada gördü.

Bu Skinnos bir Pers savaş tutsağıydı. Ama Themistokles'e büyük bir bağlılık duyuyordu ve çocuklarının eğitimini üstlenmişti. Skinnos gizli buyruklarla Xerxes'e gönderildi. Krala şunları söyleyecekti: "Atina generali Themistokles Kralın davasını destekliyor ve ona Yunanlıların kaçmaya çalıştıkları bilgisini ileten ve bunu önlemesini salık veren ilk kişi odur. Onlar henüz bu karışıklığın içinde ve kara ordusundan uzaktayken, üzerlerine atılmalı ve denizdeki tüm kuvvetlerini yoketmelidir." Xerxes bunu hakkında iyi şeyle düşünen birinin mesajı olarak kabul edip çok memnun oldu ve hemen gemilerinin kaptanlarına kesin buyruklar çıkararak zaman bulduklarında adamlarını donanmanın ana gövdesine bindirmelerini, ama iki yüz tekne ile hiç beklemeden denize açılıp tüm adalar da kuşatma çizgisi içinde olmak üzere boğazı her yandan kuşatmalarını ve tek bir düşman gemisinin kaçmasına izin vermemelerini bildirdi. Donanmanın geri kalanı arkadan gelebilirdi.

Bu iş sürerken durumu ilk anlayan Lisimakhüs'ün oğlu Aristides oldu ve Themistokles'in çadırına gitti. Bunu herhangi bir dostluk duygusundan yapmadı, çünkü anlatıldığı gibi daha önce onun aracılığıyla sürülmüştü. Themistokles çadırından çıkınca Aristides ona düşmanın onları nasıl kuşattığını söyledi. Themistokles, Aristides'in sınavdan geçmiş soyluluğunu bilerek, ve o sırada ona gelmesine hayranlık duyarak, ona Sikinnos olayı ile ilgili herşeyi anlattı ve Yunanlılar arasında ona duyulan güvenin büyük olduğunu kabul ederek ondan Yunanlıları oldukları yerde tutmaya ve böylece deniz savaşını dar yerlerde yapmalarını sağlamaya yönelik bu umutsuz girişime katılmasını istedi. Aristides bu hilesinden ötürü Themistokles'i kutlayarak öteki generallerin ve kaptanların yanına gitti ve onları savaşmaya yüreklendirdi. Herşeye karşın henüz ona inanmaya hazır değillerken, Perslerden kopan ve Panaetios komutasında olan bir Tenia teknesi görüldü ve düşmanın onları nasıl kuşattığını ve nasıl tüm boğaz ve geçitleri tuttuğunu bildirdi. Bunun

üzerine, zorunluktan doğan bir yüreklilikle, Yunanlılar tehlikeyi karşılamak için hazırlandılar.

XIII. Gün doğar doğmaz, Xerxes yüksekçe bir yere çıkarak donanmasını ve nasıl düzene geçtiğini görmek istedi. Burası, Fanodemus'un anlattığına göre, Herakles tapınağının üstündeki bir çıkıntıydı. Orada yalnızca dar bir kanal adayı Attika'dan ayırır. Ama Akestedorus'un yazdıklarına göre Xerxes Megara'nın sınır toprağında "Boynuzlar" denilen tepelerin üzerindeydi. Buraya buyruğu üzere yaldızlı bir taht gönderilmişti ve yanında görevleri çarpışmada yapılan herşeyi gerektiği gibi kaydetmek olan birçok yazıcı vardı.

Ama Themistokles amiral gemisinin yakınında bir adak sunuyordu. Orada yanına gözalıcı giysilerle ve altınlarla süslenmiş, görünüşleri çok güzel üç savaş tutsağı getirilmişti. Bunların Kralın kızkardeşi Sandauke ile Artaükto'sun oğulları oldukları söyleniyordu. Bilici Eufantides onları gördüğü zaman, ve aynı anda adaklardan büyük ve parlak bir alev çıktığı ve talihli bir olayın işareti olarak sağ yandan biri hapşıracağı için, Themistokles'i elinden yakaladı ve ondan üç genci kutsayıp onları adak olarak yakarıcı dualarla Yiyici Dionysos'a sunmasını istedi, çünkü bununla Yunanlılar yalnızca kendilerini kurtarmakla kalmayacak, ama bir de utku kazanacaklardı. Themistokles bilicinin bu tuhaf ve korkunç sözlerinden dehşete kapıldı. Ama sıradan halk, büyük savaşım ve ağır bunalımlarda her zaman olduğu gibi, yine güvenliği usaygun önlemlerde olmaktan daha çok usaaykırı olanlarda aradı. Hep bir ağızdan tanrıya seslenerek tutsakları sunu taşına doğru sürüklediler ve bilicinin buyurduğu gibi sunuların yerine getirilmesi için baskı yaptılar. Her ne olursa olsun, tarihsel konularla yakından tanışık bir felsefeci olan Lesboslu Faniyas tarafından anlatılan öykü budur.

XIV. Düşman gemilerinin sayısına gelince, şair Aeskhylos "Persler" trajedisinde sanki bunun kişisel ve kesin bir bilgisini taşıyormuş gibi sunları söyler: —

*"Ama Xerxes, iyi biliyorum, savaşa bin tekne ile çıktı;
Yüksek hızlı olanların sayısı,
İki yüz yedi olarak hesaplandı."*¹

Atina teknelerinin sayısı yüz seksendi ve her birinin güvertede döğüşecek on sekiz adamı vardı. Bunlardan dördü okçuydu ve geri kalanı el silahlarıyla donatılıydı.

Themistokles savaşmak için nasıl en uygun yeri saptadıysa, en iyi çarpışma zamanını da aynı sağgörü ile doğru seçti. Çünkü teknelerini Perslere karşı burundan göndermedi ve rüzgarın her zaman açık denizden eserek kanalda güçlü bir kabarmaya yol açtığı saat gelinceye

¹Dizeler 341-343 (Dindorf).

dek bekledi. Bu rüzgar alçak olan ve su üstüne pek yükselmeyen oldukça küçük Yunan tekneleri için herhangi bir sorun yaratmazken, buna karşı yüksek direkleri ve güverteleri ile manevralarında ağır olan Pers tekneleri için öldürücüydü, çünkü onları yakalayıp Yunanlıların yanlarından gelen çevik saldırıları ile karşı karşıya bıraktı. Yunanlılar gözlerini Themistokles'ten ayırmadan savaştılar, çünkü bir yandan yapılacak olanlar konusunda kendileri için en iyi örneği onda görürken, öte yandan teknesinin karşısında Xerxes'in amirali olan Ariamenes bulunuyordu. Büyük bir teknede olduğu için sanki bir kent duvarı üzerindeymiş gibi bir ok ve mızrak yağmuru başlatan Ariamenes Kralın kardeşleri içinde en yürekli olanıydı, geri kalanların tümünden çok daha güçlü ve çok daha değerliydi. İkiisi birlikte aynı teknede bulunan Dekeleoslu Ameinias ve Paianiesli Sokles, gemilerin burun buruna çarpışmaları ve bronz uçlarından birbirine kenetlenmeleri üzerine, Pers amirali Ariamenes'in kendi teknelerine çıkma girişimini mızrakları ile karşıladılar ve onu denize düşürdüler. Enkaz arasında yüzen bedeni Artemisia tarafından tanındı ve Xerxes'e götürüldü.

XV. Dediklerine göre çarpışmanın bu aşamasında Eleusis kentinden havaya büyük bir alev yükseldi, ve sanki tören geçidinde gizemci İakkhos'a eşlik eden bir insanlar kalabalığından gelen sesler gibi, denize dek tüm Thriasian ovasını dolduran bir çığlığın yankıları duyuldu. Sonra sesin geldiği yerden yavaşça bir bulut yükseliyor gibi göründü ve denize doğru süzülerek gelip teknelerin üzerine düştü. Başkaları Yunan teknelerini korumak için uzanan elleri ile Aegina adasından gelen silahlı adam şekilleri ve hayaletler gördüklerine inandılar. Bunların savaştan önce yardıma gelmeleri için kendilerine dualar ettikleri Aiakidalar olduklarını sandılar.¹

Bir düşman gemisini ilk ele geçiren Atinalı Likomedes oldu. Likomedes teknenin baş armasını kesip onu Flya'da Defne Taçlı Apollon'a adadı. Bundan sonra, Persler denizin dar bir kolunda savaştıkları, böylece oraya donanmalarının ancak bir bölümünü getirebildikleri ve birbirlerine çarpıp durdukları için, Yunanlılar güçte düşmanları ile eşitlenerek akşam karanlık çökünceye dek onlarla savaştılar ve düşmanlarını geri çekilmek zorunda bıraktılar. Sonunda, Simonides'in² dediği gibi, "gemilerinde savaşan herkesin ortak ve ateşli yiğitliği yoluyla, ama özellikle Themistokles'in bilgece yargısı yoluyla, soylu ve ünlü utkuyu kazandılar — bir utku ki, ister Yunanlılar isterse yabancılar arasında olsun, denizler üzerinde hiçbir zaman daha parlak bilinmeyecektir."

XVI. Deniz savaşından sonra, talihsizliğine duyduğu öfkesi henüz yatışmamış olan Xerxes denize büyük toprak yığınları ve taşlar atılarak ka-

¹Herodotus, viii. 64.

²Bergk, Poet. Lyr. Graeci, iii. ⁴ s. 423.

nalı tukamaya ve bir set oluşturarak bunun üzerinden piyadesini Salamis adasına geçirmeye çalıştı. Ama Aristides'in görüşünü anlama isteğiyle, Themistokles ona sanki ciddiymiş gibi donanma ile Hellespont'a yelken açmayı ve orada gemilerden köprüyü kırarak "Asya'yı Avrupa'da ele geçirmeyi" önerdi. Ama Aristides tasardan hoşlanmadı ve şunları söyledi: "Şimdiye dek gerçekten de kendi hazından ve lüksünden başka birşeyle pek ilgilenmeyen bir düşmanla döğüştüğ. Ama eğer böylesine büyük güçlerin efendisi olan bir insanı Yunanistan'ın içine kapar ve korkutucu bir zorlamanın altına alırsak, bundan böyle keyif içinde savaşın görünüşünü seyretmek için altın bir şemsiye altında oturmaktan vazgeçecektir. Böyle bir durumda herşeyi göze alacak, kararlı olacak, ve tüm olayları doğrudan doğruya kendisi izlemeye başlayacaktır. Tehlikeden ötürü önceki yanlışlıklarını düzeltecek, dikkatsizlikle gözden kaçırdıklarını bu kez atlamayacak ve önemli her noktada daha iyi danışmanlar kullanacaktır. Bu nedenle, Themistokles," dedi, "daha şimdiden orada bulunan köprüyü bozmaktansa, tam tersine, eğer olanaklıysa yanına bir yenisini daha kurmalı ve adamı Avrupa'dan hemen atmamız." "Peki öyleyse," dedi Themistokles, "eğer en iyisi buysa, o zaman onu en hızlı yoldan Yunanistan'ın dışına çıkarmak için düşünüp taşınıp bir yol bulmanın tam zamanı."

Bu politika kabul edilir edilmez, savaş tutsakları arasında bulunduğu kraliyet hadımlarından Arnakes adında birini Pers Kralına gönderdi, ve ondan Krala şimdi deniz Yunan donanmalarının denetimi altında olduğuna göre, Hellespont'a yelken açmaya ve orada birbirlerine bağlanan teknelerden oluşan köprüyü yoketmeye karar verdiklerini bildirmesini istedi. Ama Themistokles bunları Krala ona duyduğu saygıdan ötürü açıklıyordu. Hiç zaman yitirmeden donanmasını Asya denizlerine götürmeli ve kuvvetlerini karşı kıyıya çıkarmalıydı. Bu arada kendisi onu izleyecek olan Yunanlıların gecikmesini sağlayacak ve onları engellemek için gereken herşeyi yapacaktı. Xerxes bunları iştir iştir büyük korkuya kapıldı ve hemen çekilme hazırlıklarına başladı. Themistokles'in ve Aristides'in bu sağgörülerini daha sonra Mardonius ile savaşta daha tam olarak doğrulandı, çünkü Plataea'da Xerxes'in ordularının yalnızca küçük bir bölümü ile çarpışmış olmasına karşın, Mardonius Yunanlıları herşeylerini yitirme tehlikesine düşürmüştü.

XVII. Herodotus¹ göre, tüm Yunan kentleri arasında Aegina savaşta en büyük yığıtıldığı gösterendi; ama bireyler arasında, herkes birinci sırayı Themistokles'e vermiş olsa da, bunu hasetlerinden ötürü istemeye istemeye yaptılar. Çünkü generaller Peloponez Kıstağına geri çekilir ve kimin en değerli olduğunu belirlemek için oradaki tanrının altlarında oylama yaparlarken, her biri yığıtlikte ilk oyu kendisine ve ancak bundan sonra Themistokles'e verdi. Lakedaemonyalıları onu kendileriyle

¹viii. 93.

birlikte Sparta'ya götürdüler, ve Euribiades'e yiğitlik ödülünü verirken, ona bilgelik ödülü verdiler — her biri için zeytin dalından birer taç olmak üzere. Ona kentteki en iyi savaş arabasını sundular ve üç yüz kadar genci ülkelerinin sınırına dek eşlik etmek üzere onlarla birlikte gönderdiler. Ve derler ki, sonraki Olimpiyat oyunları kutlanırken ve Themistokles stadyuma girerken seyirciler ödülleri için yarışanları bir yana bırakıp bütün gün boyunca gözlerini onun üzerinden ayırmadılar ve konuk yabancılara onu hayranlık alkışları ve daha başka sevinç anlatımları ile gösterdiler. Themistokles de bütün bunlardan öylesine sevinç duydu ki, dostlarına Yunanlılar için yaptığı herşeyin meyasını o zaman aldığına itiraf etti.

XVIII. Gerçekten de, anımsamaya değer sözlerinden ve eylemlerinden çıkarabildiğimiz gibi, doğal olarak büyük bir onur düşkünüydü. Örneğin Atina kenti onu amiral olarak seçtiği zaman, kişisel ya da kamusal sorunlarından hiçbirleriyle zamanında ilgilenmeyip tümünü yelken açacakları güne erteledi ve böylece o gün çok büyük bir sayıda işi hep birden tamamlayarak ve çok sayıda insanla görüşmeler yaparak herkeste büyük ve güçlü bir kişilik karşısında oldukları izlenimini yarattı.

Perslerin deniz kıyısına atılmış dirimsiz bedenlerini incelerken gözüne bunların altın bileklik ve yakalıklar taktıkları çarptı. Ama yanlarından geçip gitti ve yalnızca onu izleyen bir arkadaşına bunları göstererek, “Onları al,” dedi, “sen Themistokles değilsin.” Yine, bir zamanlar güzel bir delikanlı olmuş olan ve o zamanlar ondan uzak durmasına karşın şimdi kazandığı ün nedeniyle ona büyük yakınlık gösteren Antifates adında birine, “Genç adam,” dedi, “artık geç. Zaman ikimizin de aklını başına getirdi.” Atinalılara onların onu gerçekten salt kendisi olduğu için onurlandırmadıklarını ve ona bu nedenle hayranlık duymadıklarını, ama ona bir bakıma bir çınar ağacı gibi davrandıklarını, fırtına patlayınca dalları altına sığındıklarını, ama hava açınca yapraklarını koparıp dallarını kestiklerini söyledi. Ve bir Serifioslu ona bu onuru kendi başına kazanmadığını, ama onu kente borçlu olduğunu söylediğinde, “Doğru söylüyorsun,” dedi, “ama eğer ben Serifioslu olsaydım hiçbir zaman ünlü olamazdım, ne de sen, eğer Atinalı olsaydın.”

Yine, kente büyük hizmetlerde bulunmuş olduğunu düşünen generallerden bir başkası Themistokles'in karşısında yüreklenip kendi hizmetlerini onunkilerle karşılaştırmaya başlayınca ona şunları söyledi: “Bir zamanlar Şenlik-Ertesi Şenlik-Gününde kusur bularak ona şöyle der: ‘Sende koşuşturma ve gürültü patırtıdan başka birşey yok, ama ben gelince herkes rahatlayıp oturur ve keyfine bakar’; Şenlik-Günü buna, ‘doğru,’ diye yanıt verir, ‘ama ilkin ben gelmemiş olsaydım, sen hiçbir zaman gelemezdin.’ Yine, böyle,” diye sürdürür Themistokles, “eğer önce ben gelmemiş olsaydım, sen ve arkadaşların şimdi nerede olurdunuz?” Themistokles bir gün oğluna gülerek ona annesini, ve

annesi aracılığıyla babasını da kendine düşkün yaptığını ve bu nedenle onun Yunanistan'daki herkesten daha güçlü olduğunu söyledi. "Çünkü Atinalılar Yunanistan'ın geri kalanına komuta ediyor. Ben Atinalıların komutanıyım, annen benim komutanım ve sen annenin komutanısın." Herşeyde önde gelmeyi sevdiği için, satacak toprağı olduğunda çığırtkana toprağın yakınında iyi komşular olduğunu belirtmesini buyurdu. Kızı ile sevişen iki erkekten değerli olanı varsıl olana yeğledi, çünkü insansız bir varsıllık yerine varsıllıksız bir insanı yeğlerdi. Sözlerinin doğası böyleydi.

XIX. Bütün bunlardan sonra, Atina kentini yeniden kurmaya ve güçlendirmeye başladı, ve Theopompos'un bildirdiğı gibi, Lakedaemonya eforlarına rüşvet vererek ona karşı olmamalarını sağladı. Ama başka pek çokları bunu onlara baskın çıkararak ve onları aldatarak yaptığını anlatır. Çünkü bir elçilik bahanesi altında Sparta'ya gitti ve orada Lakedaemonyalıların onu duvarları yeniden yapmakla suçlaması ve Poliarküs'ün Aegina'dan onu karalamak için amaçlı olarak gelmesi üzerine, ileri sürüleni reddetti ve onlardan durumun öyle olup olmadığını görmek için Atina'ya adam göndermelerini istedi. Bu gecikme ona duvarın tamamlanması için gereken zamanı kazandırdı ve ayrıca bu elçilerin onun için rehinelere olarak yurttaşlarının eline geçmesini sağladı. Ve böylece, Lakedaemonyalılar işin gerçeğini öğrendikleri zaman, ona zarar vermediler ve şimdilik öfkelerini sergilemeyi bir yana bırakarak onu geri gönderdiler.

Bundan sonra Pire Limanını yapma işine girişti. Yerin büyük doğal üstünlüğünü görerek ve bütün kenti denizle birleştirmeyi isteyerek, bir bakıma eski Atina krallarının politikasını tersine çevirmeyi seçti. Çünkü, derler ki, bunlar uyruklarını denizden uzaklaştırmaya ve onları yelken açarak değil ama toprağı ekip biçerek yaşamaya alıştırmaya çabalamışlar, ve bu amaçla Athena ve Poseidon arasında Atina'ya egemenlik konusunda çıkan bir çekişmenin öyküsünü yaymışlardı. Sonuçta Athena yargıçlara Akropolis'in kutsal zeytin ağacını göstermiş ve bunun üzerine yarışmayı kazandığı bildirilmişti. Ama Themistokles komedi şairi Aristofanes'in¹ dediğı gibi yalnızca "Limanı ve kenti bire yoğurmakla" kalmadı. Tersine, kenti Limana ve karayı denize bağılı ve bağımlı kıldı. Ve böylece sıradan halkın soylulara karşı ayrıcalıklarını ve onlara karşı güven ve güçlerini arttıran o oldu, çünkü bundan böyle denetleme yetkisi denizcilerin ve kaptanların eline geçmişti. Bunun üzerine mecliste denize doğru bakan konuşma yerlerinin yönlerinin karaya doğru döndürülmesi de Otuz Tiranın buyruklarından biriydi, çünkü deniz imparatorluğunun demokrasinin kökeni olduğunu ve tarımcı nüfusun oligarşiye çok fazla karşı olmadığını düşünüyordular.

¹*Şövalyeler*, 815.

XX. Ama Themistokles deniz üstünlüğünü arttırmak için daha da büyük tasarılar geliştirdi. Çünkü Xerxes'in ayrılmasından sonra Yunanlıların filosu Pagasas'a gelip orada kışı geçirirken, Themistokles Atinalılar önünde bir konuşma yaparak onlara kafasında onların çıkarlarını ve güvenliklerini büyük ölçüde arttıracak ama kamu önünde açıkça bildiremeyecek türde bir düşünce olduğunu bildirdi. Atinalılar ona bunu yalnızca Aristides'e bildirmesini ve eğer onun tarafından onaylanacak olursa hemen uygulamaya koymasını söylediler. Themistokles buna göre Aristides'e Yunanlıların filosunu Pagasas'ta beklediği yerde yakmayı düşündüğünü söyledi. Ama Aristides halka dönerek başka hiçbir tasarrın Themistokles'in yerine getirmeyi önerdiğinden ya daha sağgörü, ya da daha onursuz olamayacağını söyleyince, Atinalılar Themistokles'e öyleyse bundan vazgeçmesi gerektiğini söylediler.

Lakedaemonyalılar Amfiktyonika (Kutsal Bağlaşma) toplantılarında birliğe üye olan ve Perslere karşı savaşa katılmış olmayan kentlerin temsilcilerinin dışarı çıkarılmasını önerdikleri zaman, Themistokles eğer Thessalyalıları, Argosluları ve Thebeslileri de toplantıdan dışlamayı başaracak olurlarsa Lakedaemonyalıların oyları bütünüyle denetimleri altına alacaklarından ve diledikleri herşeyi yapabileceklerinden korkarak, karşı çıkan kentler adına konuştu ve savaşa yalnızca otuz bir kentin katıldığını ve bunların çoğunun çok küçük olduklarını göstererek temsilcilerin görüşlerini değiştirdi. Eğer Yunanistan'ın geri kalanı dışlanacak ve genel konsey en büyük iki ya da üç kentin eline kalacak olursa, bu kabul edilemez birşey olacaktı. Başlıca bu nedenle Lakedaemonyalıların canlarını sıktı. Lakedaemonyalılar bunun üzerine Kimon'u Themistokles'in devlet politikasının karşıtı yapma gibi bir amaçla onu kamu önünde yükseltmeye çalıştılar.

XXI. Bağlaşıkların da nefretini kazandı, çünkü adaların çevresinde doluşarak onlardan para toplamaya çabaladı. Örneğin Andros'lulardan para istediği zaman, Herodotus'un¹ dediği gibi, onlara bir konuşma yaparak iki tanrıçanın, İnandırma ve Zorlamanın eşliğinde geldiğini söyledi. Adalılar ona kendilerinin de onlara para vermelerini yasaklayan Yoksulluk ve Olanaksızlık adında iki büyük tanrıçalarının olduğu yanıtını verdiler.

Rodoslu lirik şair Timokreon bir şarkıda Themistokles'e çok acı bir kinamada bulunur ve rüşvet alarak başka sürgünlerin geri dönmesini sağlarken, buna karşı konuştu ve dostu olan kendisini yalnız başına bıraktığını ve bunu para yüzünden yaptığını söyler. Dizeleri şöyledir: —

*"Gel, eğer Pausanias'ı ya da Xanthippos'u ya da Leutikidas'ı översen,
O zaman kutsal Atina'dan gelen Aristides'i, herkesten iyi olanı öveceğim ben,
Çünkü Lato tiksindir Themistokles'ten,*

¹viii. 111.

*Yalancı, aldatıcı, hain —, ki kirlî parasını kazanabilsin diye,
Kaçındı dostu Timokreon'u Rodos'un kıyılarına göndermekten.
Üç gülmüş talent ayrılıp kendi ilençli yohuna düştü.
Kimî sürgünleri haksız olarak kurtardı, kimilerini kovaladı,
Ve kimilerini öldürdü, ama hiç unutmadı kesesini doldurmayı.
Gene de Kistak'ta verdiği gülünç ziyafette konukları,
Önlerine sunduğu bayat eti yiyince ettiler dualarını,
Gelecek yıl versin diye ziyafeti bir başkası.”*

Ama Timokreon'un Themistokles'e karşı onun kendisinin mahkum edilmesinden ve sürgününden sonra yönelttiği sövgüler daha da ölçüsüz ve yabanıldı. O zamanlar bestelediği şarkı şöyle başlar: —

*“Git tüm Yunanlılara, ey Müz,
Ve söyle onlara bu şarkımın,
Haklı ve yerinde olduğunu.”*

Denir ki, Timokreon'un Perslerden yana çıktığı için sürgüne gönderilip gönderilmemesi konusu oylamaya koyulduğunda, Themistokles oyunu ona karşı kullandı. Böylece, Themistokles de Persler ile entrika kurmakla suçlandığı zaman, Timokreon onun hakkında şu dizeleri yazdı: —

*“Yalnızca Timokreon değildi Medler ile anlaşılan,
Ama başka sefiller de vardı;
Yüzü kızarmayan yalnızca ben değilim,
Ama kuyruğunu yitiren başka tilkiler de vardı.”*

XXII. Ve sonunda Atina yurttaşları bile onun büyüklüğüne duydukları kıskançlıktan ötürü ona yönelik böyle iftiralara istekle dinlemeye başlayınca, Meclise seslenirken biraz sıkıcı bir sıklıkla kendi başarılarından söz etmek zorunda kaldı. Bundan rahatsız olanlara bir keresinde, “Aynı insandan sık sık iyilik görmekten bıkmadınız mı?” diye sordu, ve bununla ona duydukları nefreti biraz daha arttırdı. Ayrıca *Aristobule* ya da ‘En İyi Danışman’ soyadını verdiği *Artemis*'e bir tapınak yaptırarak kalabalığı daha da kışkırttı. Bununla kente ve Yunanlılara en iyi öğütleri verenin kendisi olduğunu anlatmak istiyordu. Bu tapınağı *Melite* denilen bir yerdeki evinin yakınlarında yaptırdı. Oraya şimdi kamu görevlileri ölüm cezasına çarptırılanların bedenlerini atarlar ve kendilerini asanların giysilerini ve boyunlarına taktıkları ipleri oraya bırakırlar. Themistokles'in bu *Aristobule* tapınağında bugün bile saklanan bir büstü vardır ki, onu yalnızca soylu biri olarak değil, ama aynı zamanda bir kahraman olarak da sunar.

Sonunda, Atinalılar değerini ve seçkinliğini ortadan kaldırmak için, tıpkı çok güçlü olduğunu ve gerçek demokratik eşitlik ile bağdaşmadığını düşündükleri herkes durumunda yaptıkları gibi, *ostrasizm* yoluna